

K situaci v naší psychologii

DR. J. LINHART

Sovětská věda, tento mohutný nástroj výstavby komunistické společnosti, kráčí nezadržitelně vpřed k novým vítězstvím. Vyvíjí se tím, že se kritikou a sebekritikou zbavuje buržoasních přezítků a omylů, jež do jednotlivých vědeckých oborů vnesl kapitalismus, který v zájmu svého panství zkresloval a zkresluje, falšoval a dožad falšuje vědecké poznání.

V tomto roce proběhly v Sovětském svazu dvě rozsáhlé vědecké diskuse, které se staly mezníkem ve vývoji jazykovědy a ve vývoji fyziologie a lékařství.

Ve fyziologické diskusi vystoupili se zásadními referáty akademik K. M. Bykov a profesor A. G. Ivanov-Smolenský, žáci I. P. Pavlova, zakladatele slavné ruské fyziologické školy a zhodnotili, jakých úspěchů dosáhli i jakých chyb se dopustili sovětské fyziologové při rozvíjení dědictví svého slavného učitele. Po několikadenní diskusní konferenci, již se účastnily desítky sovětských fyziologů, bylo přijato usnesení, v němž se mimo jiné praví: „Zasedání s hlubokým uspokojením podotýká, že ideje I. P. Pavlova plně zvítězily v sovětské vědě. Vynikající úspěchy I. P. Pavlova, které dokázaly závislost životního dění složitého organismu, včetně psychické činnosti, na podmínkách jeho existence, pozvedly naši vědeckou fyziologii na prvé místo ve světě a otevřely široké cesty jejím dalšímu vývoji. Vytvořily pevný přírodovědecký základ pro přestavbu lékařství a psychologie na vědeckých principech. Objev I. P. Pavlova v oblasti vyšší nervové činnosti, tento obrovský úspěch dnešní vědy o mozku, jsou mohutnou přírodovědeckou základnou materialistického světového názoru, nezodlnou obranou našeho ideologického boje s různými projevy idealismu a tmařství.“

Již z tohoto usnesení vyplývá, že konference pokračovatelů Pavlova dědictví je nejenom významným mezníkem ve vývoji fyziologie, nýbrž i psychologie. B. M. Těplov a S. L. Rubištejn, kteří vystoupili v diskusi jako zástupci sovětské psychologie, zdůraznili, že nebude potud vědecké psychologie, pokud nepoloží ve svůj základ Pavlovo učení o vyšší nervové činnosti, jak Pavlov nazýval duševní procesy.

Je nutno si uvědomit hluboký dosah tohoto požadavku pro psychologii. Znamená to za prvé, že psychologie musí skoncovat s přehlížením fyziologie mozku a že psychologie a fyziologie nervové činnosti nesmí napříště existovat vedle sebe jako dvě vědy, které si nemají co říci. Psychologové, kteří chtějí vědecky a v duchu materialismu prohlubovat mladou psychofyzickou vědu, musí si osvojit Pavlovo učení v celém jeho rozsahu.

Za druhé bylo v této diskusi konstatováno, že psychologie musí překonat svůj popisný charakter, který je základní překážkou jejího zveřejnění. Psychologie doposud většinou jen popisovala pomocí introspektivní metody duševní procesy (rozum, vůli atd.), nevysvětlovala však příčiny a původ těchto procesů. Tím si uzavírala cestu vědeckému poznání a objevení zákonů duševní činnosti. Pavlov a jeho škola svým rozbořením vyšší nervové činnosti ukázali psychologům cestu a poskytli vědecké metody, jimiž je možno proniknout k zákonitostem psychického dění i nervové činnosti, jež jsou ve své podstatě totožné. Pavlovské učení je proto geniální rozpracování marxisticko-leninské zásady, že vědomí je funkcí mozku. Pavlov a jeho škola naplnili novým a konkrétním obsahem tento materialistický princip; především Pavlovo učení o tom, že reflexy, podmíněné lidskou řečí a vytvářející tak zv. druhou signální soustavu, jsou fyziologickým podkladem vyšších

forem vědomí člověka, ukázalo perspektivu budoucího vědeckého rozboru vztahu vědomí a mozku.

Touto svou prací dal bojovný materialista I. P. Pavlov všem svým následovatelům do rukou velikou zbraň. Učení o vyšší nervové činnosti má rovněž ohromný praktický význam pro novou pedagogiku a její úsilí o vytváření zdravého a šťastného pokolení socialismu.

Zcela opačný obraz poskytuje oficiální psychologie kapitalistických zemí.

Nepropracovanost základních vědeckých pojmů, nejasnost v některých základních otázkách (na př. v otázce vztahu psychických procesů k fyziologické základně) umožnily dosud ideologům buržoasie, aby vcelku snadno zneužívali psychologie. Proto v psychologii za kapitalismu mohl kdějaký pisálek být prohlašován za „vědce“, proto na př. psychologie tehdy též snadno sklouzla do kalných vod náboženské a mystické parapsychologie (t. j. psychologie, zabývající se „nadskutečnostními úkazy“ jako je spiritismus, levitace a pod.), již se obírali i tak zv. „seriózní“ vědci, jako byl americký psycholog W. James, McDougall a j.

Je přirozené, že za těchto podmínek vznikaly koncem minulého a počátkem tohoto století v psychologii nejružnější směry, které se sice mezi sebou značně lišily (na př. behaviorismus je odlišný od německé typologie), avšak kteřé sledovaly tentýž cíl: boj proti pokroku, proti růstu uvědomělosti a organizovanosti dělnické třídy.

Německý idealistický psycholog R. Müller-Freienfels ve svém přehledu „Psychologie přítomnosti“ (z r. 1932, do češtiny převezen r. 1937) napočítal v celku 17 psychologických směrů, z nichž asi polovina pojímá duševní život (vědomí) člověka s hlediska vulgárního (mechanického) materialismu a druhá polovina s hlediska subjektivního idealismu. Mechaničtí vulgární „materialisté“ vidí v číselnu pouhý přírodní jev a převádějí vědomí na nižší biologické procesy; ignorují historicko-společenskou podstatu vědomí člověka a popírají aktivní roli idejí ve vývoji společenského i individuálního vědomí.

Idealisté v psychologii naopak popírají příčinnou zákonitost a nahrazují ji účelovostí (teleologií), uznávají jakousi nehmotnou duševní substanci, jež je nezávislá na tělesné základně. Marxismus přirozeně odmítá takovýto postoj a učí, že vlastním zdrojem aktivity, tvořivosti a svobody člověka je společenské poznávání skutečnosti a její zákonitost, což umožňuje lidstvu a člověku tuto skutečnost ovládat a podřizovat jí svým potřebám.

Ať tak, či onak, buržoasní psychologie nebyla s to správně vyřešit základní psychologickou otázku, t. j. vztah mezi subjektivním vědomím a objektivní skutečností a vždy utkvěla buď na nevědeckém vulgárním materialismu či na neméně nevědeckém a reakčním idealismu. Odhalit skutečnost, že vědomí je odrazem společenského bytí, prozkoumat vztah mezi bytím a vědomím — to mohl uskutečnit až vědecký světový názor revoluční dělnické třídy.

Imperialisté dnes již nepotřebují vědeckou psychologii, oni potřebují jen „vědecké“ odůvodnění pro své loupeživé války, pro otročování a vykořisťování milionových mas pracujících vlastního národa i národů koloniálních. Proto v současné buržoasní psychologii se staly vedoucími ty směry, které mohou nejspěšněji posloužit válečnickým a koristnickým snahám imperialistů. Nikoli důvody vědecké, nikoli pravda a vědecký důkaz, nýbrž snaha posílit imperia-

... přece, domově, pod botami
... srdci tvrdých tvého kameni,
... na východ — tím méně sami
... a bidou svou, a hořnucími tmami
... světa, příklad, znamení.

(Domovně, »Bezodý roka«)

... také básnikovo srdce bít je po
... v okamžiku, kdy je Sovětský svaz
...

... a srdce, chraňte cíl,
... nam šestý světadíl
... harmonii.

(Člověk, »Zamořená léta«)

... kdy nedychatelná okupání
... zrať se teměť udusiti vše čistě
... u nás, volá básník:

... tu ... láte můj, nedej zahynouti
... a malosti,

... že železo musíš, dokud je žhavé,
... kouti,

... deset smutků koupíš tisíc radostí,
... nám čeká, nedej nám hnit:

... hltly Moskvy chceme žít.

(Jen otevřítí oči, »Zamořená léta«)

... Neumann nenáviděl válku a všemi svy-
... proti ni bojoval. Prožil první svy-
... jako řadový voják. Na vlast-
... těle prožil nesmyslnost imperialistické
... vraždění. Imperialističtí dravci uvrhli
... nové války. Znovu byla proudy

... krev, znovu se ptalo tisíce ne-
... obětí: proč? Stojíme-li dnes znovu
... nebezpečím nové světové války, ještě
... a hroznější, stojí-li však náš ná-
... předokraj v přední linii bojovníků za
... po boku Sovětského svazu a ostatních
... demokratií, po boku mírumilov-
... lidí celého světa, tím více jsou pro

... Neumannovy verše mocnou zbraní
... tomuto boji. Neumann mezi prvními u nás
... strážil nebezpečí, jaké nám hrozí ze stra-
... amerického imperialismu. Krátce před
... Marshallova plánu napsal svoji
... bojovný výzvu proti tomuto ne-
... která byla současně jeho poslední
... vabece.

... »Zamořených létech« provedl »diagno-
... II. světové války. Je nejvýše poučná
... a došek, i když na místo »nazislandu«
... naplil fašismus americký. Tato básně
... výzvu k boji za mír, vášnivou
... a plameným protestem proti vál-
... A takových básní je nám dnes velmi
... chat.

... v zemi i v tropech ponurý listopad,
... nářad nám život polomem ve víchřici,
... všech barev a jazyků má hlad,
... imperialistické plati chobotnici
... bídí a krve,

... proč dnes jako pře,
... kontinentu šestého,
... každé dítě, stařec, muž i žena
... hoto světa světlého
... bídí, proč pravá demokracie byla tu
... napadena.

... celé zemi sténají kulometry, hulákají děla,
... kadry bombardérů rozsévají zkázu a smrt.
... takové míře se příroda nikdy
... nezapomněla.

... pod zem zalézá civilisovaný krt.
... okřídleným dravcem nelitostné bouře,
... matky s dětmi prchají silnicí,
... prý pokryté slávou a hrdinstvím
... zejí z ohně a kouře,
... zápalná oběť strašlivé vinici.

... nacionalismu.
... schland, deutschland über alles.
... imperialismu.

... archovaný lékařský nález
... lidstva chorého.
... sprucek sovětského protijedu je
... třeba

... práce a svobodného chleba
... světla světlého.
... pokrok všech pokroků,
... dělní lidé, nebude otroků,
... jen mír a rad

... se budou mori zase milovat.
... (Diagnosa, »Zamořená léta«)

lismus, oklamal a zatemnil vědomí širokých mas, to je dnes rozhodující v buržoasní psychologii.

Je znakem dnes na západě stále velmi módní úpadkové psychoanalýzy, že vidí v člověku tvora, jehož činnost je určována slepým, a sociálním pudem, který jako živelný proud »chce všechno obsáhnout a všechno strhnout ve svůj vlek« (Freud). Dnešní američtí žáci Freudovi se však už nespouští jen tím, že vidí v člověku hříčku pudových sil (pohlavního pudu a ničivého pudu destruktivního), nýbrž k radosti amerických Imperialistů tvrdí, že »instinkt agresivity je základem všeho chování lidí a že války jsou tudíž nezbytné. Jinou psychologií, vedoucí v USA, je behaviorismus, který je v ostrém rozporu s vědeckým názorem na lidskou bytost, protože hlásá, že člověk nemá vědomí, vůli atd. »Úplná reakčnost tohoto postoje je zcela jasná,« cituje Těplov slova Veděnova: »Člověk automat, kterého je možno přinutit k činnosti jak je libo — to je ideál kapitalismu! Dělnická třída bez vědomí, bez myšlení, kterou je možno vycvičit k jakékoli činnosti — to je to, o čem sní kapitalisté celého světa.« To je tedy hlavní smysl behavioristické výchovy, jak ji hlásají J. Watson, E. Thorndike a j., nadšení stoupenci »amerického způsobu života«. Tentýž pohrdavý postoj k pracujícímu člověku jako k hloupému tvorů, jehož je nutno natrénovat jako automat pro určitou činnost bez apelu na jeho rozum a vědomí, zaujímá i tak zv. buržoasní pracovní psychologie. Socialistická věda i práce naproti tomu apeluje na rozum a uvědomění člověka.

V posledních desetiletích pod vlivem nástupu útočného imperialismu zaujaly v buržoasní psychologii důležité místo rasisťické názory, jež se staly otevřeným nástrojem fašismu. V Německu byla založena přímo rasová psychologie, jež spolu s německými typology (Jaensch a j.) vysvětlovala duševní vývoj člověka rasovou příslušností. V Americe se ujala jiná forma rasismu, kterou provádí tak zv. psychologická, která pomocí testů »změří« za 20–30 minut jak schopnosti, tak i charakter člověka. Tato nesmyslná metoda umožnila americkým a anglickým testátorům, aby byli dělníci, rolníci a utlačení nárocy prohlašováni za duševně méněcenné a neschopné sami si vládnout. Mezi vedoucí představiteli tohoto reakčního psychotechnického směru patří Terman, Spearman a j.

Mezi buržoasními psychologiemi, které zaujaly vedoucí místo v současné době, je tak zv. Ivarová psychologie, která navazuje na reakční holismus, jenž učí, že existují jakési nehmotné, vědeckou analýzou nepoznatelné principy celosti, jež určují procesy živé hmoty. Tvarová psychologie sice správně říká, že celek je více než pouhá suma jeho částí, avšak vyvozuje z toho v duchu holismu idealistické, proti materialismu bojující závěry. Holismus a s ním tvarová psychologie jsou výrazem imperialistických hnutí (v Německu, USA, Anglii). Tak na př. angličtí kolonizátoři používají »argument«, že britské imperium, jakožto »celek« je více než součást jednotlivých kolonií (»části«) a že tedy je jejich koloniální panství vlastně dobriní pro utlačované národy.

Za tohoto stavu, kdy probíhá boj mezi vědeckou, pavlovovskou psychologií a reakčními teoriemi buržoasní psychologie, nemůže zůstat česká psychologie neutrální. Vedle poctivé snahy po nalezení správné vědecké cesty uplatňují se v ní dosud mnohé buržoasní směry. Naše psychologie stojí před celou řadou naléhavých úkolů, jež je nutno řešit. Především je nezbytné, aby plodný vítr kritiky a sebekritiky zbavil naši psychologii nevědeckých buržoasních přezřtků.

Tak je nutno, aby byl otevřeně vyřešen vztah některých našich psychologů k psychoanalýze. Poněvadž neblahý vliv psychoanalýzy se objevuje nejen v samotné psychologii, nýbrž i na psychiatrických klinikách, a dokonce v uměleckých teoriích, jeví se důsledná kritická diskuse naléhavou nezbytností.

Dalším polem, které rovněž čeká na rychlé řešení, je problém testování. Je dnes u nás téměř obecně uznávanou theoretickou zásadou, že není možno spojovat psychotechniku s péčí o pracovníky v našich závodech a s poradenstvím při volbě povolání; avšak dosud se projevuje v otázkách testování v praxi značné tápání. Tímto stavem trpí především činnost Československého ústavu práce.

Důležitý je též úkol kriticky rozbrat a odhalit nevědeckou podstatu tvarové psychologie. Neboť jediné naše přehledné práce nebo učebnice jsou psány s hlediska tvarové psychologie: r. 1947 vyšla (bojovně protimaterialistická) »Psychologie« F. Kratiny, r. 1949 »Vrtě vydání »Psychologie« slovenského autora A. Jurovského, a r. 1950 rovněž tvarové a idealistické stanovisko, hájící M. Rostoharova »Psychologie jako věda o subjektivní skutečnosti«.

Ač ani o behaviorismu nebyla u nás provedena zásadní diskuse, přece byl již několikrát veřejně kritikován a je možno říci, že je u nás již odhalen a že veřejnost, především většina našich vychovatelů behaviorismu odmítá. Ti, kteří dříve hlásali tyto teorie, začínají poznávat jejich nesprávnost a protivědecký charakter.

Psychologové poznávají, že všechny tyto buržoasní teorie nemohou uspokojit vědecké nároky a že slouží většinou přímo ideologii odporu míru a propagátorů rasové světovlády. Avšak bohužel, není tomu tak všude.

Tak na filosofické fakultě v Praze najdeme v psychologickém semináři univ. prof. dr. J. Stavěla seznam doporučené literatury z psychologie, v němž čtete díla právě těch nejreakčnějších buržoasních psychologů: Watson a Thorndike (oba behavioris-

té), Mc Dougall a W. James (oba reakční instinkťivisté), Freud a Adler (předevšímlé reakční t. zv. hlubinné psychoanalýzy), Spearman (hlásatel testování), Spranger (německý idealistický typolog) a j. Tak vypadá téměř všechna literatura, která je doporučena studentům; je příznačné, že ani pokrokoví západní psychologové jako je H. Wallon a j., nenašli v tomto seznamu místa.

Takto lze ovšem docílit jedině toho, že mladí vědeckí pracovníci nastudují kdejaký hlas a »směre buržoasní psychologie — aby povede je to k pravdě, tomuto absolutnímu cíli vědecké práce? Bylo by třeba, aby někteří naši psychologové se zamyslili nad cestou, která by nevedla do bludné desítek a desítek dopodrobna naučených, ale falešných názorů, aby hledali pravdu, aby učili studenty vědecké psychologii, a to bude možné jedině tehdy, oprouží se o první základy vědecké psychologie, jež byly položeny I. P. Pavlovem a sovětskými materialistickými psychology.

Na bratislavské universitě je v psychologickém semináři doporučována jako učebnice marxistické psychologie »Dialektická psychologie« Lahulka-Faltysse, ač byla již dávno v tisku kritizována jako kniha, která nemá nic, kromě svého názoru, společného s dialektickým materialismem, která skresluje a tím znehodnocuje vědeckou psychologii.

Tyto příklady ukazují, že je nutno na našich fakultách zvýšit péči o přednášení psychologie, jež jako teorie výchovy má v současné době velký význam.

Je možné, že se na mnohých místech bude namítat, že u nás nemáme dosti vědeckých marxistických pomůcek a příruček z psychologie a že proto je nutno »jen dočasně« si vypomoci buržoasní literaturou.

Avšak předně nebyly dosud ani zdaleka vyčerpány (ba, takřka ani načaty) zdroje, které skýtá sovětská psychologie. A pak: dnes v naší vlasti nikdo nečeká, až někdo za něj postaví nový život. Také naši vědci (a s nimi psychologové) mohou dosáhnout úspěchu jedině tím, že se sami směle pustí do práce na budování socialistické vědy.

Hlasy od pramene

ZÁHADNÉ ZMIZENÍ

Ze čtyř Jihokorejských divisí jedna, jak se zdá, záhadně zmizela z důležitého sektoru Pohanu.

Sunday Times 10. IX. 1950.

ŠPINA VÁLKA

Pro tuto válku není žádné opravdové náklady. Žádná hluboká sympatie, ani vřelá náklonnost neexistuje mezi Američany a Jihokorejci. Vojska USA a Britannie notoriely mají malý abstraktní názor nebo souvislé ponětí o tom, proč bojují, i když obyčejně dovedou zjistit v kterékoli válce ohrožení své vlastní nebo svého domova. Jak souhlasně tvrdí, v této válce nedovedou zjistit nic takového.

Sunday Times 10. IX. 1950.

PŘEKVAPENÍ

Co jsme předpovídali jako možné překvapení pro kongres britského svazu odborů, se stalo: delegáti se postavili v otázce zastavení zvyšování mezd rozhodně proti vedení svazu odborů a odmítli další schvalování politiky zastavení zvyšování. Co asi vedoucím kongresu bylo nejvíce nepřijemné, je skutečnost, že to byli komunisté, kteří dali popud k odporu proti oficiální resoluci, dále pak okolnost, že našli většinu, která se podle nich řídila.

Die Tat 10. IX. 1950.

NADŠENÍ NA ROZKAZ WASHINGTONU

Aby bylo vyhověno přání Washingtonu a Pentagonu, rozhodl se určitý počet západoevropských zemí, že posílí svůj vojenský systém. Válečná opatření těchto zemí nemluví zatím o velkém nadšení.

L'Observateur 9. 9. 1950.

RADY HITLEROVSKÉHO GENERÁLA

Jaká záminka se najde, aby bylo zabájeno nepřátelství, není poměrně důležité.

Gen. Halder podle Die Tat 9. 9. 1950.

SMUTNÁ OTÁZKA VÁLEČNÝCH STVÁČŮ

Bylo by třeba pojednat o trochu smutné otázce, zda by Italská a francouzská armáda v případě války s Ruskem bojovala.

Gen. Halder podle Die Tat 9. 9. 1950.

ÚVAHY NACISTŮ

Co se vychvaluje pod různými hesly, nemusíme rozhodně hledat v cílné. To sta u nás bylo. Nemusíme chvátili staré jen proto, že je to staré, ale naučili jsme se rozeznávat, co je ještě dnes schopné života a co může pomáhat. Proto je jedno slovo v naší řeči, myslím, nádherné slovo: Německo.

Gen. Halder podle Die Tat 9. 9. 1950.